

Бувальщини містечка на річці Хулань

КУПИТИ

Без краплі сентиментальності письменниця веде читача крізь пам'ятні образки свого дитинства. Слово за словом, і її спогади перетворюються на подорож, обернену до плетива людських доль. Побутові замальовки стають драмою про банальність, приреченість і надію.

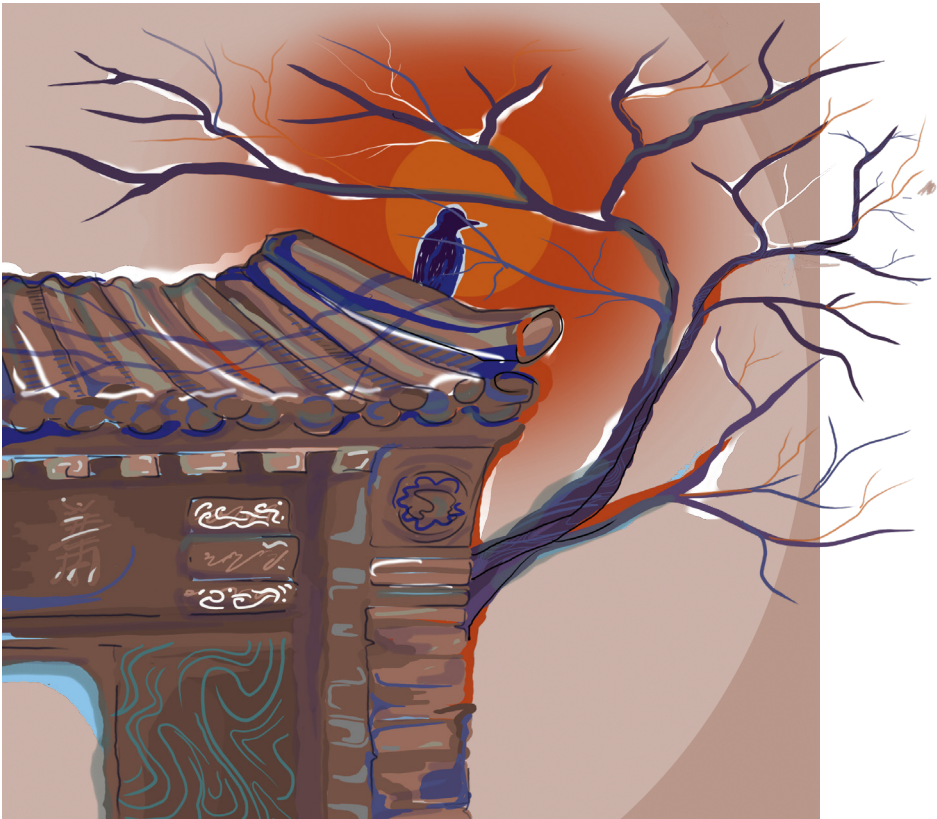
Письменниця пише так, що її враження апелюють до емоційного досвіду кожної людини. Її стиль письма такою ж мірою унікальний і модерний, наскільки легкий, невимушений, прозорий.

Авторка подає галерею жіночих і чоловічих портретів, неоднакових за віком, соціальним і родинним статусом, хоча здебільшого це звичайні «прості» люди. Простір існування жінок і дівчат, описаний письменницею, особливо похмурий. Та й сама вона говорила про себе: «Найбільший біль і нещастя мого життя - це те, що я - жінка».

Письмо Сяо Хон ставить запитання про сенси і цінності, причому робить це у не завжди комфортний спосіб, оскільки підсвічує те, що може бути незручним і некрасивим. Але Сяо Хон таки залишає надію. Вона повідомляє читачеві: хоча життя гірке, воно того варте.

БУВАЛЬЩИНИ МІСТЕЧКА НА РІЧЦІ ХУЛАНЬ

Сяо Хон

Сяо Хон

БУВАЛЬЩИНИ МІСТЕЧКА НА РІЧЦІ ХУЛАНЬ

З китайської переклала

Надія Кірносова

САФРАН

Київ
2024

УДК 821.581'06-32

С99

Сяо Хон.

С99 Бувальщини містечка на річці Хулань / пер. з кит. Н. Кірносова —
К.: Сафран, 2024. — 200 с. — Електронне видання

ISBN 978-617-8376-07-9

Сяо Хон титулюють однією з найталановитіших жінок Китайської Республіки (1911–1949), а її роман «Бувальщини містечка на річці Хулань» (1940) — визначним твором китайської літератури ХХ століття.

Без краплі сентиментальності письменниця веде читача крізь пам'ятні образи свого дитинства. Слово за словом, і її спогади перетворюються на подорож, обернену до плетива людських доль. Побутові замальовки стають драмою про банальність, приреченість і надію.

Письменниця розповідає так, що її враження апелюють до емоційного досвіду кожної людини. Її стиль письма настільки ж унікальний і модерний, наскільки легкий, невимушений і прозорий.

Книга зацікавить якнайширше коло читачів, включно з дослідниками культури пам'яті, жіночої літератури, історії Китаю. А головне — подарує насолоду від читання справжньої художньої літератури.

УДК 821.581'06-32

Усі права застережено. Жодну частину цього видання не можна відтворювати, зберігати в пошуковій системі або передавати в будь-якій формі та будь-якими засобами (електронними, механічними, фотокопіювальними чи іншими) без попереднього письмового дозволу власників авторських прав.

© Надія Кірносова, переклад з китайської, 2024

© Софія Салецька, обкладинка, 2024

© ТОВ «Сафран-ЛТД», видання українською мовою, 2024

ISBN 978-617-8376-07-9

Зміст

Її життя	4
Велике співчуття — велика свобода	9
Розділ I	11
Розділ II	42
Розділ III	68
Розділ IV	94
Розділ V	111
Розділ VI	151
Розділ VII	172
Епілог	197

Рік 1911-й у традиційному китайському літочисленні — це рік *сінхай*. Така його назва увійде в світову історію завдяки Сінхайській революції, що відбулася в грудні 1911 року. Вона зумовила кінець імператорського Китаю, а відтак почав відходити в минуле і традиційний лад, який формувався та панував у китайському суспільстві впродовж двох тисячоліть, зокрема — за участі двох кочових династій: монгольської Юань і маньчжурської Цін. Саме під завісу старої цивілізації, 1 червня 1911 року народилася Сяо Хон.

Майбутня письменниця з'явилася на світ у повітовому містечку Хулань, що на той час було розташоване неподалік Харбіна¹, в місці, де річка Хулань впадає в річку Сунгарі. Тут, на Північному Сході Китаю, відомому як фронтір або буферна зона між цивілізованими і кочовими порядками, здавна мешкали кочовики, але за першої-ліпшої нагоди до них заселялися китайці-хлібороби.

Дитинство письменниці припало на перші роки Китайської Республіки (1911–1949). Було воно, за її власним свідченням, безтурботним і щасливим, і минало в обійсті дідуса — заможного землевласника Джана Вейдженья. Образ дідуса, як він представлений у «Бувальщинах містечка на річці Хулань», руйнує звичні уявлення про китайців як про людей, які не раділи народженню дівчаток і не вважали їх повноцінними членами родини. Життєпис Сяо Хон показує цілком іншу реальність: дідусь не просто обожнював свою онуку, не просто виступав гарантом її безпечного існування, а й навчав мудрості життя, давав першу освіту, вводив у поетичний світ. Саме спілкування з дідусем сформувало в Сяо Хон розуміння того,

¹ Сьогодні Хулань є окремим районом міста Харбін.

що взаємини між людьми повинні засновуватися на повазі до людської гідності.

Коли Сяо Хон виповнилося вісім років, від холери померла її мати. Батько одружився вдруге, через що в родині побільшало «чужих» людей, а дистанція між Сяо Хон та рідними (окрім дідуса) зростає. Згодом цю ситуацію вона переосмислюватиме в «Бувальщинах містечка на річці Хулань», раз у раз звертаючись до проблем соціального середовища, родинних і подружніх стосунків.

У 1920 році Сяо Хон починає відвідувати початкову школу, що містилася в їхньому селищі у Храмі Володаря Драконів² і в якій існував спеціальний клас для дівчаток. Загалом початкова освіта зайняла в неї приблизно сім років у різних школах повіту, де були окремі дівчачі класи.

Існування навчальних класів для дівчат підважує поширені наративи про вкрай принижене та безправне становище жінки в тогочасному китайському суспільстві. І статки родини, і батьківський підхід до виховання доньок справді мали велике значення, але дещо залежало і від вибору дівчини, від її бажання ставати самостійною та відстоювати власне місце серед людей. Як на тодішні часи — вибір непростий і ризикований, але саме його вирішила зробити Сяо Хон.

Після початкової школи вона навчалася в середній. Для цього довелося їздити в місто Харбін. Середня школа в Китаї (як тоді, так і зараз) передбачала початковий і старший етапи. Від 1927-го до 1930-го року Сяо Хон здобувала початкову середню освіту в Жіночій гімназії №1. У цей період найбільший хист вона проявила до літератури й малювання, навіть публікувала вірші в шкільній газеті. Брала активну участь у громадському житті, зокрема в потужних антияпонських демонстраціях, що прокотилися Харбіном у 1928 році з вимогою не передавати японцям ексклюзивного права на будівництво залізниць у Маньджурії.

В той час, як вона здобуває початкову середню освіту, в 1929 році помирає дідусь Сяо Хон — єдина людина в родині, з якою у неї склалися теплі близькі стосунки.

Коли Сяо Хон закінчила початкову середню школу, її батько вирішив, що настав час видавати доньку заміж. Він підшукав їй нареченого — хлопця з місцевої заможної родини на ім'я Ван Еньдзя. Сяо Хон наполягала на відтермінуванні

² Володар Драконів — божество вод, дощу, криниць.

весілля заради того, щоб навчатися далі. Родина не погодилася, тому дівчина втекла з дому і поїхала до Бейпіна (тогочасна назва Пекіна) з наміром продовжувати освіту в Жіночому педагогічному інституті при Бейпінському університеті.

Перший рік навчання, який розпочався в 1930 році, був складним, адже Сяо Хон втратила підтримку родини. На зимових канікулах, у січні 1931 року вона повернулася до рідного повітового містечка Хулань, але на певний час потрапила під домашній арешт: рідні пильнували, аби вона не втекла знову. Наприкінці лютого їй вдалося вирватися до Бейпіна. Через деякий час туди приїхав її наречений Ван Еньдзя і вже в березні вони разом повернулися до Харбіна.

Подружнє життя Сяо Хон і Вана Еньдзя не складалося. Під тиском свого старшого брата, якому не подобалося те, що Сяо Хон навчалася в Бейпіні, Ван Еньдзя розірвав шлюбний контракт. Утім, деякий час вони ще проживали разом. Сяо Хон завагітніла, проте перед пологами чоловік покинув її та зник з її життя назавжди.

Потрапивши в скрутну ситуацію, Сяо Хон звернулася по допомогу до знайомого редактора однієї з харбінських газет Пея Сіньюаня, і той відрядив до неї молодого письменника Сяо Дзюня. Скориставшись повинню в Харбіні, яку спричинив прорив дамби на річці Сунгарі в серпні 1932 року, той врятував її з готелю, власник якого не відпускав Сяо Хон через велику заборгованість. Так вона потрапила до лікарні, де народила дівчинку. Оскільки Сяо Хон не мала змоги утримувати дитину і водночас вирішила залишитися з першим своїм справжнім коханням, вона віддала дівчинку на виховання іншим людям. Як склалася доля цієї дитини, невідомо.

Спільне життя Сяо Хон і Сяо Дзюня супроводжувалося матеріальними проблемами, однак вони були молоді, незалежні та поглинуті творчістю. Саме у цей період у жінки зароджуються серйозне ставлення до літературної роботи та спроби заробляти нею на життя. Перше видання, яке схвально зустріли літературні критики, було збіркою есеїв під назвою «Йдучи складним шляхом», що з'явилося коштом подружжя в жовтні 1933 року. Есеї вийшли під однією обкладинкою, але частина текстів належала перу Сяо Хон, а інші створив Сяо Дзюнь.

Появу збірки помітили не лише літературні критики та читачі, а й японські окупаційні органи влади, які на той час уже

діяли на захоплених територіях Маньджурії, зокрема й у Харбіні. Аби не наражатися на небезпеку, подружжя вимушено покидає місто. Через Далянь їм вдалося виїхати Жовтим морем до Ціндао. Тут Сяо Дзюнь влаштувався на посаду головного редактора газети «Ранковий Ціндао», а Сяо Хон взялася дописувати свою відому тепер повість «Поле боротьби між життям і смертю».

У Ціндао подружжя знайомиться із видатним китайським письменником старшого покоління Лу Сюнем (1881–1936), який на той час мешкав у Шанхаї. Вони отримують від нього цінні поради щодо методів літературної творчості. В листопаді 1934 року Сяо Хон і Сяо Дзюнь переїжджають у Шанхай, а отже дістають змогу безпосередньо спілкуватися з метром.

У Шанхаї Сяо Хон і Сяо Дзюнь разом із письменником Є Дзи заснували «Видавництво рабів». Підтримував їх і Лу Сюнь. У цьому видавництві вийшла друком згадана вище повість Сяо Хон «Поле боротьби між життям і смертю», яка відразу посилила її авторитет у широких літературних колах. Передмову до книжки написав сам Лу Сюнь, а Ху Фен (1902–1985) — інший титулований на той час письменник — виступив автором епілогу.

На тлі професійних досягнень особисте життя Сяо Хон ускладнювалося, а тому в липні 1936 року вона сама вирушила в поїздку до Японії.

У 1930-х роках Японія за своїм розвитком значно випереджала Китай. Багато китайців, а свого часу й Лу Сюнь, відправлялися туди за освітою, за знаннями західноєвропейського зразка або з метою ознайомлення із прогресивним рівнем життя та культурними новинками. Опісля мандрівники поверталися до Китаю з наміром його модернізувати.

У Японії письменницю застала звістка про те, що 19 жовтня 1936 року помер Лу Сюнь. Не потрапивши на поховальну церемонію свого вчителя, ким вона і вважала Лу Сюня, перше, що зробить Сяо Хон, повернувшись у Китай в січні 1937 року, — це відвідає його могилу. Невдовзі вона опублікувала вірш-некролог і взяла участь у виданні збірки «Присвячується панові Лу Сюню», редактором якої виступив Сяо Дзюнь.

Оскільки стосунки письменниці з її чоловіком згодом поліпилися, у вересні 1937 року вони разом переїхали у Вухань, де на той час формувався осередок молодих, але потужних

письменників-утікачів із півночі й сходу Китаю, уже охоплених Другою світовою війною. Серед письменницького гурту був і маньджур за національністю Дваньму Хонлян, який невдовзі, у травні 1938 року, став другим офіційним чоловіком Сяо Хон.

Другий шлюб Сяо Хон уклала якраз після того, як її покинув (і знову вагітною) Сяо Дзюнь. Дитина від нього народилася в листопаді 1938-го, але померла на четвертий день після пологів.

Життя з Дваньму Хонлянком триватиме недовго. У 1940 році вони разом переїдуть до Гонконгу, але в 1941-му з'ясується, що Сяо Хон хвора на туберкульоз. 22 січня 1942-го вона померла в одній із гонконгівських лікарень. Їй був тридцять один рік.

Попри трагічні події особистого життя, Сяо Хон не припиняла літературну діяльність. На останні роки життя припадає створення найбільш відомого її твору — «Бувальщин містечка на річці Хулань». Над ним вона почала працювати у 1938 році під час перебування у Вухані, а завершила вже в Гонконзі. Із вересня до грудня 1940 року роман друкували по частинах на шпальтах газети «Зоряний острів сьогодні» (відомої нині як Sing Tao Daily). У ньому Сяо Хон відтворює чудові образи свого дитинства, а заразом переосмислює події власного минулого, які значною мірою визначили її життєвий шлях. Немає сумніву, що в багатьох фрагментах, описаних китайською письменницею, українські читачі впізнають і власні дитячі переживання, і миті першого пізнання навколишнього світу, і досвід занурення у свою пам'ять про дім та проведені в ньому роки.

*Надія Кірносова,
квітень 2024,
Київ*

Велике співчуття — велика свобода

В історії Китаю містечко Хуланьхе було не надто відомим, аж поки під пензлем Сяо Хон не прославилося на весь світ. Ця місцина на північному сході Китаю була її першою домівкою, а згодом стала джерелом глибоких вражень і літературних образів.

«Бувальщини містечка на річці Хулань» — найбільш репрезентативний твір Сяо Хон, а також один із найвизначніших текстів китайської літератури ХХ століття. Можна сказати, що цей роман-біографія є зосередженою рефлексією письменниці про все її життя.

Через особливості китайського суспільства першої половини ХХ століття, доля Сяо Хон складалася дуже непросто, а проте вона міцно прикипіла серцем до своєї малої батьківщини. Її твір насичений місцевим колоритом, легендами, замовляннями, діями й поезією, витонченою красою повсякдення. І все це — на тлі світу дитини, зображеного щирими розкутими мазками. Чому ж письменник і критик Мао Двень назвав «Бувальщини містечка на річці Хулань» не лише епосом і барвистою картиною звичаїв і традицій, а й дуже сумною баладою?

Сяо Хон не просто не уникала опису трагедій, крізь які струменить відчуття химерного абсурду та порожнечі. Її зображення потворного боку суспільства безжальне й безкомпромісне.

Письменниця виробила оригінальний літературний стиль. На позір її манера невимушена й легка, але не меншою мірою — нестандартна й несподівана. Адже її письмо створює постійну напругу між найрізноманітнішими настроями та ситуаціями, воно міниться голосами різних оповідачів, маневрує між ліризмом та іронією і врешті переходить у біль і співчуття.

Авторка презентує галерею жіночих і чоловічих портретів, неоднакових за віком, соціальним і родинним статусом, хоча здебільшого це звичайні «прості» люди. Простір же існування жінок і дівчат, описаний письменницею, особливо похмурий. Та й сама вона говорила про себе: «Найбільший біль і нещастя мого життя — це те, що я жінка».

Письмо Сяо Хон ставить запитання про сенси і цінності, причому робить це у не завжди комфортний спосіб, оскільки підкреслює те, що може бути незручним і некрасивим. Але Сяо Хон таки залишає надію. Вона повідомляє читачеві: хоча життя гірке, воно того варте.

Сьогодні, через 82 роки після написання, «Бувальщини містечка на річці Хулань» виходять у перекладі українською мовою. Хтозна, чи не збереться потім хтось із українських читачів відвідати будинок-музей Сяо Хон, розташований сьогодні на території міста Харбін. І можливо, дорогою на свої нові зустрічі такий читач прихопить із собою й це українське видання про бувальщини містечка на річці Хулань...

*Лі Яньсюе,
березень 2024,
Пекін*

Розділ I

01

Щойно зима скувала суходіл, він увесь порепався. Розколини пішли по ньому завдовжки кілька чи³ або один, а то й декілька джанів⁴. Вони могли з'являтися будь-якої миті то там, то тут, геть безладно, без жодного визначеного напрямку.

Отже, суходіл порепався від морозу.

Старші, коли заходили з вулиці, були змушені обмітати віничком бурульки з вусів і примовляти:

— Ну й холоднеча надворі! Аж земля від морозу порепалася.

Візники ще затемна, під яскравою трійцею Орiona проїжджали на своїх бричках, розмахуючи бато́гом, по шість-сім десятків лі⁵, а щойно бралось на світ, завертали до заїзду, і перше, що вони казали розпорядникові, було таке:

— От лиха година — як ножем ріже!

А коли вони заходили в заїзд, знімали зроблені з собачого хутра шапки-вуханки, викурювали по люльці й тягнулися рукою до гарячого маньтова⁶, то на тій простягнутій руці, на зовнішньому боці долоні, виднілося безліч тріщинок.

Отже, людські руки порепалися від морозу.

Продавці соєвого сиру тофу прокидалися вдосвіта й пересувалися вздовж вулиць, закликаючи покупців, а якщо хтось необачно ставив на землю свою дерев'яну квадратну тачу, повну соєвого сиру, то вже потім не міг відірвати її від землі — вона примерзала.

Ось один старий, продавець маньтовів. За спиною в нього — дерев'яна скриня, в якій лежали ще гарячі хлібці. Він ви́йшов на вулицю напитувати покупців, заледве зійшло сонце. Рушивши з дому, крокував швидко, а голос його лунав гучно. Та вже незабаром до його ніг ніби поначіплялися підкови,

³ Чи — китайська міра довжини. В одному чи приблизно 33 см.

⁴ Джан — китайська міра довжини. В одному джані приблизно 333 см.

⁵ Лі — китайська міра довжини. Один лі дорівнює 0,5 км.

⁶ Маньтов — паровий хлібець.

а на підшвах відчувалися гульки, як ото буває, коли люди-на наступить на яйце. То лід і сніг налипали на його підшви. Йти було важко, адже коли не пильнувати, можна впасти. Та він однаково падав. Це було не дуже добре, адже тоді скриня з маньтовими перекидалася, і вони один за одним висипалися з неї. Якщо поряд опинявся хтось, хто все бачив, то, скориставшись нагодою, — поки старий не міг встати після падіння — підбирав декілька маньтовів і йшов собі далі, з'їдаючи їх на ходу. Коли старий підводився, перелічував та закидав у скриньку решту маньтовів разом зі снігом, то виявляв нестачу. І тоді, усе зрозумівши, говорив услід людині, яка їла його маньтов і не встигла відійти далеко:

— Ну й холод, аж земля від морозу порепалася та й проковтнула мої маньтови!

Перехожий, почувши це, сміявся. А продавець помалу завдавав на плечі свою скриню та простував далі, хоча льодин під ногами, як йому здавалося, більшало, а тому йти ставало дедалі важче. Спина пітніла, вії вкривалися памороззю, на вусах з'являлися нові бурульки, а оскільки він дихав, паморозь осідала і на вухах, і на налобнику шапки-вуханки, виготовленої з порепаної шкіри. Переслідуваний нападами страху, старий ішов повільніше, хвилюючись і тремтячи, ніби людина, яка вперше надягла ковзани і яку друзі виштовхали на ковзанку.

Цуценята, аж їм забивало подих, дзявкотіли від холоду цілу ніч, ніби хтось підпікав їхні лапи вогнем.

А мороз посилювався.

Від морозу луснули діжі.

Морозом скувало криниці.

Нічні завірюхи заліплювали снігом будинки, тож коли вранці люди прокидалися та йшли відмикати двері, ті не відчинялися.

Коли на суходолі починався зимовий сезон, усе змінювалося. Небо ставало сірим, ніби сам хаос являвся після поривів сильного вітру, а повітрям цілий день кружляв чистий сніг. Люди рухалися швидше, а коли дихали на морозі, то здавалося, що з їхніх вуст струмує дим. Степом вервечкою бігли коні, запряжені по семеро у великі вози: на них горіли ліхтарі, а над ними свистіли батоги, і все це — під трьома яскравими зірками Оріона, що з'являються в небі рано-вранці. Коли

коні пробігали зо два лі, на них виступав піт. А якщо неслися цими засніженими просторами далі, то й вони, і люди починали пашіти жаром. Лише коли сходило сонце, завертали до заїзду. Тільки тоді коні переставали пітніти, але їхня шерсть відразу вкривалася памороззю.

Наївшись, люди й коні продовжували свій шлях. У тутешніх холодних місцях народу мало, не те що на півдні: проїхали одне село — і починалося друге, проминули один повіт — відразу опинялися в іншому. Нічого не видно, а якщо дивитися вдалечінь, побачиш хіба суцільну білизну. З одного села ніяк не розгледиш іншого. Зрозуміти, в якому напрямі їдеш, можна лише спираючись на пам'ять тих, хто знає дорогу. Великі вози, запряжені сімома кіньми, везуть зерно до найближчого міста. Хтось має на продаж соєві боби, хтось гаолян⁷. А назад візьме із собою олію, сіль і сукно.

Хуланьхе — саме таке маленьке містечко. Про нього не скажеш, що воно процвітає, бо тут лише дві великі вулиці: одна пролягла з півночі на південь, інша — із заходу на схід. Найбільш відомим слід визнати їхнє перехрестя, адже там зібрався цвіт усього міста. На перехресті знаходився магазин золотих і срібних прикрас, гуртовий мануфактурний, крамниця, де продавали олію та сіль, чайна й аптека, а поряд ще й приймав іноземний лікар, що рвав зуби. На дверях того лікаря було причеплено велику вивіску з намальованим, надзвичайно великим — завбільшки з мірний ківш для рису — зразком зубів. Така реклама в маленькому містечку не виглядала доречно, позаяк люди не розуміли, що воно й до чого. Магазины для олії, солі й тканин не мали реклами, от хіба на дверях соляної крамниці був накреслений ієрогліф «сіль», а на вході до мануфактурної висіли чи не з прадавніх часів два полотняних прапорці. Решта — наприклад, вивіска на аптеці, також були звичайними: за дверима вивішували ім'я лікаря, який в окулярах для далекозорих простягав руку і на маленькій подушечці перевіряв пульс у жінок. Якщо лікаря звали Лі Йончвень, то й аптека називалася «Лі Йончвень». Люди покладалися на свою пам'ять, і нехай би Лі Йончвень забрав свою вивіску, вони однаково знали, що він там. І стосувалося це не лише мешканців міста. Навіть сільські прибульці здебільшого пам'ятали міські вулиці й усе, що на них розташоване. Отож ні реклама, ні різні вигадки задля приваблювання

⁷ Гаолян — рослина роду сорго, безглютенова культура, яка здавна вирощується в Китаї.

покупців не були потрібні. Хто хотів купити олії, солі чи набрати сукна, той ішов собі до крамниці та купував. А якщо комусь того не треба, то хоч який великий напис, туди однаково не заходили. І зубний лікар був прикладом такого порядку: усі приїжджі, дивлячись на великі зуби, ніяк не могли надивуватися, чому перед вивіскою скупчувалося багато людей, які уважно її обдивлялися, а проте нічого не розуміли. Хай навіть у котрогось із них саме боліли зуби, але він у жодному разі не йшов би до лікаря, що рвав їх по-іноземному; він радше пішов би до аптеки Лі Йончвєня і купив там два лян⁸ коптису⁹, а вертаючи додів, посмоктав би його, та й по всьому! А все тому, що зуби на вивісці занадто великі, ба через це навіть наганяли доброго страху.

⁸ Лян — китайська міра ваги, один лян становить 50 грамів.

⁹ Коптис — трав'яниста рослина, використовується в медицині.

Отож, за два-три роки, поки вона тут висіла, рвати зуби до іноземного лікаря прийшли одиниці.

Незабаром той лікар, а точніше лікарка, напевне від безвиході, не зумівши прожити зі свого ремесла, почала займатися ще й акушерством.

Окрім двох перехрещених вулиць, у містечку було дві інші: Друга східна вулиця та Друга західна вулиця. Вони тяглися з півночі на південь, кожна на п'ять-шість лі.

На цих двох вулицях не містилося нічого прикметного, що могло б запам'ятатися, — тільки декілька храмів, декілька крамниць, що продавали коржі, та ще низка бакалійок.

На Другій східній вулиці розкинувся «вогняний» млин, що працював на електриці. Він мав великий двір і надзвичайно високий димар, викладений із гарної червоної цегли. Казали, що всередину того «вогняного» млина не можна потрапити, адже до нього заборонено торкатися, а хто торкнеться, того спалить вогнем на смерть, інакше чого б то йому називатися вогняним? А оскільки там горів вогонь, подекували, що для того, аби крутити жорно, не використовували коней чи віслуків, а застосовували полум'я. Зазвичай люди дивувалися: як це так, вогонь використовують, а млин досі не згорів? Думали-гадали, але не розуміли, і що більше вони думали, то більше збивалися з пантелику. І ще, ніби зумисне, саме на той вогняний млин не пускали відвідувачів. Оповідали, що на воротах стоїть охоронець.

На Другій східній вулиці було також дві школи: одна на південному кінці, інша — на північному. Обидві розташовувалися

Кінець безкоштовного уривку. Щоби
читати далі, придбайте, будь ласка,
повну версію книги.

BOOK2GO
ЕЛЕКТРОННІ КНИГИ

КУПИТИ